

Історія науки та освіти

С.А. Салата

НАРИС ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ І РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ОБСЕРВАТОРІЙ УКРАЇНИ

У статті стисло висвітлено історію будівництва та розвитку наукової діяльності астрономічних обсерваторій при університетах України до сьогодення.

Ключові слова: астрономія, обсерваторія, університет, музей, прилади

Астрономія є однією з найдавніших наук, яка відіграла особливу роль у процесі формування світової культури протягом багатьох століть. Серед наукових закладів, які займаються дослідженням астрономії, вагоме місце належить астрономічним обсерваторіям вищих навчальних закладів, адже вони займаються не лише науковими дослідженнями, але й готують майбутніх фахівців-астрономів. Метою цієї статті є висвітлення історії створення та розвитку наукової діяльності астрономічних обсерваторій при університетах України від часу створення дотепер.

Історично склалося так, що історія астрономії в Україні тісно переплітається з історією астрономії в Росії, оскільки ці країни тривалий час становили одне ціле. Відтак, доцільно розглянути періодизацію створення мережі обсерваторій на території Росії, викладену в книзі «Очерки истории отечественной астрономии: С древнейших времен до начала XX в.», адже це є важливим етапом розвитку цієї науки. Інтенсивне заснування обсерваторій у різних кліматичних поясах і на значній відстані одна від іншої розширило можливості наукових досліджень як вітчизняних, так і закордонних астрономів. Процес створення мережі обсерваторій можна поділити на чотири основні періоди.

Перший період стосується XVIII – початку XIX ст. Крім обсерваторії Академії наук, на той час існували кілька приватних обсерваторій під Москвою, в Петербурзі та інших містах.

Другий період (початок XIX ст. – 1839 р.) – так званий «університетський», оскільки формування обсерваторій було пов'язано з відкриттям ряду університетів на території Росії, з подальшим створенням при них астрономічних обсерваторій. Так, університети були засновані 1802 р. у м. Дерпт (Тарту), 1803 р. – у Вільно, 1804 р. – у Казані та Харкові, 1819 р. – у Петербурзі, 1834 р. – у Києві. Цей етап закінчується 1839 р., з початком роботи Пулковської обсерваторії Петербурзької Академії наук.

Третій період (1840–60-ті рр.) характеризується тим, що у цей час проводилася модернізація ряду університетських установ астрономічного характеру, дослідницькі програми яких розроблялися в Пулковській обсерваторії.

Четвертий період (70–80-і рр. XIX ст.) – формування дореволюційної мережі обсерваторій в Росії, під час якого відбувалася модернізація старих і формування нових обсерваторій, які все більше підпорядкову-

валися завданням розвитку відносно нового напрямку астрономії – астрофізики [1, 209].

У цю періодизацію не було включено обсерваторію Львівського університету, побудовану 1769 р., через 108 років після заснування навчального закладу. Це була перша наукова установа такого роду на території сучасної України. На той момент Західна Україна входила до складу Речі Посполитої (до 1772 р.) і лише в 1939 р. відбулось її об'єднання з Радянською Україною [1, 254–255; 2, 41].

На території України перші астрономічні зображення на скелях датуються, ймовірно, 1 тис. до н. е. Астрономічні дослідження набули систематичного характеру лише у XVIII–XIX ст., після створення університетських обсерваторій у Львові (1769), Києві (1845), Одесі (1871) та Харкові (1883) [3]. Як зазначалося, виникнення університетських астрономічних обсерваторій на території України відноситься до другого періоду створення цих наукових установ в Росії (початок XIX ст. – 1839 р.) [1, 209].

Також було зазначено, що до цієї періодизації не було включено створення обсерваторії при Львівському університеті у 1769 р. – першої наукової установи такого роду на території сучасної України. Обсерваторія була побудована за ініціативи ректора університету Д. Зельонка, з дозволу міста. Вона була зведена на фундаменті стародавньої вежі, неподалік від єзуїтського костельу. Автором проекту установи був архітектор С. Сераковський, який виділив власні кошти на її будівництво (10 тис. злотих). Існують дані, що до 1907 р. Львівська обсерваторія мала належне обладнання, але достатнього опису астрономічних приладів і спостережень, які проводились на ній, немає [2, 36–37]. Починаючи з 1907 р., директором обсерваторії став М. Ернст. Саме він започаткував регулярні астрономічні дослідження в науковій установі: спостереження змінних та нових зірок, планет, комет, метеорів, спостереження затемнень, покриття зірок Місяцем [4]. За час перебування М. Ернста на посаді директора обсерваторією було придбано рефрактор Мерца-Зендтнера ($D=134$ мм, $F=180$ см), універсальний інструмент, середній сонячний хронометр Дітслейма, маятниковий годинник фірми Сальмоіраджі та інші прилади. Обсерваторія діяла як єдиний навчальний комплекс, штат якого забезпечував проведення лекційних, практичних і лабораторних занять з астрономії. У зв'язку з цим, бракувало часу для проведення наукових досліджень і спостережень. Така схема освіти була класичною для всіх університетів світу початку XX ст. [5]. Від 1933 р. співробітники обсерваторії постійно готували та видавали наукові праці, зокрема було опубліковано збірник наукових праць, де вміщені статті, присвячені дослідженню змінних зірок. У період з 1936 до 1939 рр., під редакцією Б. Рибки, видавався науково-популярний журнал «Уранія» Товариства астрономів-аматорів [1, 255].

В обсерваторії працювали такі відомі вчені, як Ф. Гюсман, Ф. Цах, С. Каплан, І. Климишин, Б. Бабій

та ін. [4]. У 1932 р. обсерваторія отримала статус Астрономічного інституту. З 1939 р. Астрономічна обсерваторія Львівського університету увійшла до мережі астрономічних закладів Радянського Союзу, а з 1991 р. – знаходиться на території незалежної України [1, 255]. У 1992 р. Міністерство освіти України ухвалило рішення про створення мережі пунктів лазерно-локаційних комплексів четвертого покоління. Астрономічна обсерваторія Львівського університету стала частиною програми. У повоєнний період, за часи керівництва обсерваторією І. Сирокомським, обсерваторія знову стала науковою установою [5]. Напрями її сучасних наукових досліджень – це фізика нестационарних зірок, газових туманностей, зоряних скупчень, фізика Сонця і сонячна активність, походження й еволюція великомасштабної структури Всесвіту, лазерна дальнометрія штучних супутників Землі [4].

На сучасному етапі основні інструменти обсерваторії – 48-см дзеркальний рефлектор АЗТ-14 із електрофотометром для широкі U, B, V, R, I – фотометрії; астрокамера Цейса (F=50 см, D=10 см); хромосферно-фотосферний телескоп АФР-2 (F=540,6 см, D=25,5 см) з інтерференційно-поляризаційним фільтром та інше високотехнологічне обладнання [4]. У березні 2003 р. сформована якісно нова структура обсерваторії, що включає чотири наукові відділи – фізики Сонця; фізики зірок і галактик; релятивістської астрофізики та космології; практичної астрономії та фізики ближнього космосу; а також два допоміжні – бібліотеку та господарську групу. В 2006 р. створено ще й відділ технічного обслуговування телескопів [5]. На сьогодні Астрономічна обсерваторія Львівського університету є науково-дослідною та навчальною установою, яка готує висококваліфікованих фахівців за різними напрямками астрономічної науки.

Важливе місце в розвитку української астрономії посідає астрономічна обсерваторія при Харківському університеті, що був заснований 29 січня 1805 р. У 1808 р. тут був відкритий астрономічний кабінет, а за два роки заснована перша тимчасова обсерваторія [1, 250]. В університеті досить довго був відсутній такий важливий заклад, як постійна астрономічна обсерваторія. Навчальний заклад задовольнявся тимчасовими обсерваторіями для практичних занять студентів і невеликих наукових робіт аж до 1883 р. – до створення професором Г. Левицьким постійної астрономічної обсерваторії [6, 30]. За цей період кілька професорів кафедри астрономії університету створювали власні тимчасові обсерваторії, з подальшими спробами спорудження постійної. Серед ініціаторів створення постійної обсерваторії був і професор А. Шидловський, який очолював кафедру астрономії в 1843–1856 рр., поки не був переведений на посаду директора Астрономічної обсерваторії Київського університету Св. Володимира [2, 76].

Зі створенням Г. Левицьким постійної обсерваторії, розпочалось невпинне вдосконалення матеріальної бази установи, замовлення нових астрономічних приладів, а також формування і розширення штату. Так, від фірми братів Репсольдів отримано раніше замовлене меридіанне коло, встановлене у спеціальному павільйоні 1888 р. Через два роки, у 1890 р. побудували споруду з підвалом для годинників, де встановили електричний годинник Хіппа. У вежі з рухомих металічних куполом розмістили рефрактор Мерца [1, 251]. Подальший розвиток астрономічних досліджень у Харківському університеті пов'язаний з іменем Л. Струве. З приходом останнього, почалися систематичні спостереження на меридіанному колі, а також поступово

формувалася харківська школа астрометристів. Людвіг Оттович виховав ряд вчених-астрономів, серед яких Б. Кудревич, В. Каврайський, В. Фесенков, Б. Герасимович. Кожен із цих вчених зробив вагомий внесок в розвиток вітчизняної астрономії [1, 252–253].

У дореволюційний період Астрономічна обсерваторія Харківського університету видавала щорічні публікації на німецькій та іспанській мовах [1, 253]. Варто зазначити, що при обсерваторії до 1920 р. знаходилась механічна майстерня з механіком, який проводив не лише ремонт приладів, але й їхнє вдосконалення. По суті в обсерваторії майже не було головних інструментів, які б не були удосконалені у власній майстерні, яка, в свою чергу, розвинулась у школу-майстерню точної механіки [6, 32]. Тому дотепер обсерваторія має ряд сучасних інструментів, таких як меридіанне коло Репсольда, пасажний інструмент, телескоп-рефлектор АЗТ-8, спектрогеліограф. Має вона і спостережну станцію поблизу Чугуєва Харківської обл. [7].

Упродовж ХІХ – початку ХХ ст. в обсерваторії набула розвитку меридіанна астрономія, а з 1910 р. розпочалися астрофізичні дослідження. З 1920 р. основним напрямом стало дослідження фізичних умов на Місяці та планетах. Сучасні наукові дослідження обсерваторії полягають у вивченні Місяця, планет та їх супутників, на основі наземних спостережень та космічних експериментів, фізичні дослідження астероїдів, статистичні дослідження властивостей найближчих зірок і Галактики, визначення координат небесних тіл та інше. При установі діють служби часу та Сонця. Спільно з кафедрою астрономії Харківського університету, проводиться наукова робота в обсерваторії [7]. 26 травня 2008 р. в Харківському університеті ім. В. Каразіна відкрили музей історії астрономії в павільйоні меридіанного кола [8]. Обсерваторія Харківського університету сьогодні є досить потужною науково-дослідною та навчальною установою, що володіє всіма необхідними засобами для проведення як науково-навчальної, так і популяризаторської роботи, шляхом демонстрації експозиції в музеї історії астрономії.

Однією з найстаріших при університетах України є астрономічна обсерваторія при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка. Її спорудження як основної навчально-матеріальної бази передбачалося вже первісним планом Київського університету, відкритого 1834 р. Однак, через об'єктивні причини, втілення цього проекту дещо затягнулось і обсерваторія була споруджена у 1845 р. Посада професора астрономії на кафедрі залишалась вакантною до кінця 1837 р., доки на неї не був призначений В. Федоров. Саме з його приходом до університету було враховано призначення обсерваторії, її завдання та специфіка для подальшого вибору місця спорудження установи та її максимального використання її за призначенням [2, 44, 51].

До спорудження постійної обсерваторії при університеті для навчальної роботи використовувався астрономічний кабінет, заснований тим таки В. Федоровим. Він складався із приладів, переданих із фізичного і архітектурного кабінетів, а також із інструментів і приладів, що були привезені вченим з експедиції до Сибіру. До кінця 1839 р. кабінет мав 48 приладів та інструментів, придатних та непридатних до застосування [9]. З метою проведення навчальної роботи, в 1841 р. було споруджено тимчасову обсерваторію, яка складалась із рухомої дерев'яної вежі, де знаходилися також переносні астрономічні інструменти [1, 236].

Спорудження обсерваторії тривало в 1842–1845 рр. Важливу роль в її створенні зіграв В. Струве, який допомагав В. Федорову розробляти план обсер-

ваторії, замовив для неї інструменти в Мюнхені і Петербурзі. Обсерваторія була оснащена новим для свого часу та різноманітним обладнанням, мала необхідну для наукової роботи бібліотеку. Таким чином, у 1845 р. університет отримав хорошу матеріальну базу для розгортання навчальної і наукової роботи з астрономії [1, 236]. У подальшому розвитку обсерваторії її керівники та співробітники докладали максимум зусиль для розширення навчально-наукової програми, закупівлі, налаштування і вдосконалення обладнання установи, розширення штату працівників.

Сьогодні до складу обсерваторії входять дві заміські спостережні станції (поблизу с. Лісники Києво-Святошинського р-ну та с. Пилиповичі Бородянського р-ну, Київської обл.). Основні інструменти – меридіанне коло Репсольда, астрограф-рефрактор Мерца-Репсольда, фотосферо-хромосферний телескоп, горизонтальний сонячний телескоп, апаратура для радіолокації метеорів. Напрями наукових досліджень обсерваторії такі: загальна теорія відносності та релятивістська астрофізика; вивчення галактик та створення каталогів спеціальних класів галактик; вивчення еволюції динаміки астероїдів та астероїдної небезпеки. Відомі результати багатьох експедицій науковців обсерваторії до місць спостережень повних сонячних затемнень. Астрономи обсерваторії першими передбачили існування кільця навколо Юпітера й активно-го вулканізму на супутниках великих планет. Обсерваторія, спільно з Головною астрономічною обсерваторією НАН України, працює над створенням сучасних астрометричних інструментів, а також кількох зведених каталогів положень позагалактичних радіоджерел високої точності. Бібліотека обсерваторії вражає обсягом різноманітних навчальних і наукових матеріалів, а також унікальними виданнями, наприклад, такими, як прижиттєві видання М. Коперника, І. Ньютона, Р. Декарта [10]. При обсерваторії працює музей, який висвітлює історію не тільки установи в цілому, але й історію розвитку астрономії як науки. Астрономічна обсерваторія Київського університету – це науково-дослідна та навчальна установа, що має всі необхідні засоби для проведення не лише наукових і навчальних робіт, а й для популяризації астрономії в суспільстві.

Потужною науково-дослідною та навчальною установою, заснованою при вищому навчальному закладі, стала й астрономічна обсерваторія Одеського національного університету ім. І. Мечникова, заснованого 1865 р. як Імператорський Новоросійський університет. На момент його заснування, були створені кафедра астрономії й астрономічний кабінет як необхідні складові вищого навчального закладу такого рівня. В 1870 р. рада університету прийняла рішення про будівництво обсерваторії, а вже за рік було споруджено головну будівлю й установа розпочала свою діяльність. Керівництво обсерваторією поклали на професора Л. Беркевича [1, 243], який очолював її до 1881 р. При ньому установа провела спостереження за проходження Меркурія диском Сонця та ряд інших вагомих робіт. Наступний директор обсерваторії, професор О. Кононович надав їй астрофізичну спрямованість. У 1913–1933 рр. астрономічну обсерваторію очолював майбутній академік АН України, член-кор. АН СРСР О. Орлов, з яким пов'язаний подальший розвиток обсерваторії як значної наукової установи на півдні України [11]. Астрономами-спостерігачами тут були Блок, Цветинович, Бабочев, Ляпін [6, 36].

Упродовж 1920–1933 рр. обсерваторія мала статус Одеської державної астрономічної обсерваторії Наркомпросвіти України, внаслідок ліквідації універ-

ситету в Одесі. З його відновленням у 1933 р., обсерваторія знову увійшла до його складу. Директором закладу став професор К. Покровський, який очолював його в 1934–1944 рр. [11]. З 1945 до 1983 рр. директором обсерваторії був член-кор. АН СРСР, професор В. Цесевич. Цей період у розвитку установи характеризується стрімким зростанням як навчально-матеріальної бази, так і розширенням штату. Так, обсерваторія збагатилась двома позаміськими спостережними станціями в селах Крижанівка та Маяки, трьома високогірними спостережними пунктами на перевалі Безіменний (Вірменія), на піку Терскол (Північний Кавказ), на горі Душак-Ерекдаг (Туркменістан) [12]. Штат науковців виріс з 15 до 150 осіб. Були проведені значні наукові дослідження фундаментального та прикладного характеру. Для обсерваторії придбали нові телескопи з дзеркалами діаметром 20–80 см, а також чимало сучасних приладів для спостережень. Упродовж 1956–1960 рр. астрономічна обсерваторія була головною в Радянському Союзі з вивчення метеорних явищ, а також мала три доручення щодо вивчення змінних зірок від Міжнародного Астрономічного Союзу [11].

З 1993 р. обсерваторія здобула статус науково-дослідного інституту 1-ї категорії при Одеському університеті, зі збереженням професійної назви «Астрономічна обсерваторія» [11; 13]. Останнім часом кількість співробітників обсерваторії зменшилась, але була проведена повна комп'ютеризація спостережень і обчислень. В обсерваторії за весь час її діяльності зібрана колекція зображень зоряного неба з-понад 100 тис. знімків, що є третьою у світі за вмістом; у дипозитарії ж біля 400 тис. неопублікованих фотоелектричних спостережень [12]. Бібліотека установи налічує більше 200 тис. видань, зокрема унікальних, а також великі колекції позиційних, фотометричних і спектральних спостережень зірок, комет тощо [11]. До головних астрономічних інструментів обсерваторії належать 100-см, два 80-см, 60-см, шість 15–40-см телескопів, 7-камерний астрограф, меридіанне коло, автоматичний призмержковий електрофотометр і т. ін. [12].

Сьогодні обсерваторія складається з трьох наукових відділів і двох робочих груп, зокрема відділів фізики малих тіл Сонячної системи, фізики зірок і галактик, космічних досліджень. При директорові обсерваторії працюють дві робочі групи з астрометрії й астрономічного приладобудування [11]. В установі вивчаються сталі та змінні зорі, комети, астероїди, штучні супутники Землі тощо. Створюються каталоги положень і фізичних характеристик небесних тіл [12]. У цілому астрономічна обсерваторія Одеського університету має потужний науково-технічний і навчальний потенціал, який надає їй статус однієї із провідних наукових установ такого типу в Україні.

Наймолодша університетська обсерваторія України заснована на базі Миколаївського педагогічного університету ім. В. Сухомлинського у січні 1970 р. як учбово-наукова лабораторія «Астрономічна обсерваторія». Першим її керівником був професор Н. Каліненко [14]. Історія обсерваторії пов'язана з астрономічними дослідженнями, що проводили науковці Миколаївського педагогічного інституту, такі як Б. Остащенко-Кудрявцев, Л. Семенов, Г. Ціммерман, Г. Петров та ін. Наукова установа свого часу була визнана кращою серед обсерваторій педагогічних вищих навчальних закладів СРСР [15]. Вона має у своєму складі 8 навчально-наукових лабораторій, а також механічну й оптичну майстерні. Напрями наукових досліджень обсерваторії – це астрономічне приладобудування, спостереження малих тіл Сонячної системи, наземна

підтримка космічних досліджень, фотометрія і спектрофотометрія зірок [14].

У 1994 р. обсерваторія Миколаївського державного університету увійшла до офіційного переліку астрономічних установ світу. Вона працює спільно з Кримською астрофізичною обсерваторією, Головною астрономічною обсерваторією НАН та іншими подібними закладами України. Установа має широкі міжнародні зв'язки, а її співробітники беруть активну участь у різних наукових форумах поза межами країни [14]. Працівники обсерваторії займаються також астрономічним приладобудуванням. Так, ними розроблено проект і виготовлено 400-мм і 702-мм телескопи-рефлектори, 4-метровий параболічний радіотелескоп, різноманітні реєструючі прилади [15]. 17 червня 1996 р. обсерваторії було присвоєно ім'я її першого директора – Н. Каліненкова [14]. При установі постійно працює астрономічний гурток для школярів міста та секція астрономії Малої академії наук [15].

Із вище викладеного можна зробити висновок, що всі існуючі астрономічні обсерваторії при університетах України за час свого існування стали потужними навчальними та науково-дослідними закладами, в яких проходить навчання нове покоління майбутніх астрономів-фахівців, ведуться наукові роботи вчених в різних галузях астрономії. Вони підтримують тісні наукові зв'язки з багатьма астрономічними обсерваторіями світу, що забезпечує обмін науковим досвідом. В наукових установах проводиться популяризація астрономічної науки, шляхом музейної експозиції, що надає відвідувачам змогу зрозуміти предмет вивчення цієї дисципліни та розширити свій світогляд.

1. *Очерки истории отечественной астрономии: С древнейших времен до начала XX в.* / Е. Гребеников, К. Огородников, И. Климишин и др. – К., 1992.
2. *Казанцева Л., Кислюк В. Київське вікно у Всесвіт.* – К., 2006.
3. *Яцків Я.С. Астрономія // Енциклопедія Сучасної України.* – Т. 1. – К., 2001.
4. *Логвиненко О.О. Астрономічна обсерваторія Львівського університету // Енциклопедія Сучасної України.* – Т. 1. – К., 2001.
5. *Львівський національний університет ім. І. Франка [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://astro.franko.lviv.ua>.
6. *Евдокимов Н. Астрономические обсерватории Украины // Наука на Украине.* – 1922. – № 1.
7. *Захожай В.А. Астрономічна обсерваторія Харківського університету // Енциклопедія Сучасної України.* – Т. 1. – К., 2001.
8. *Александров Ю.В. Музей історії астрономії в Харківському університеті // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи: Мат. наук. конф.* – К., 2009.
9. *Шульгин В. История университета Св. Владимира.* – СПб., 1860.
10. *Тельнюк-Адамчук В.В. Астрономічна обсерваторія Київського університету // Енциклопедія Сучасної України.* – Т. 1. – К., 2001.
11. *Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова [Електронний ресурс].* – <http://onu.edu.ua/uk/geninfo/history>.
12. *Каретников В.Г. Астрономічна обсерваторія Одеського університету // Енциклопедія Сучасної України.* – Т. 1. – К., 2001.
13. *Каретников В.Г. Історія астрономії в постах, пам'ятках та колекціях Одеської астрономічної обсерваторії // Український технічний музей...*
14. *Рижєва Н.О. Астрономічна обсерваторія ім. професора Н.Д. Каліненкова Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського // Український технічний музей...*

15. *Білий Ю., Хейфец І., Шляпников О. Астрономічна обсерваторія Миколаївського педагогічного університету // Енциклопедія Сучасної України.* – Т. 1. – К., 2001.

Salata S.A. The history of the Ukrainian university observatories creation and development. In the article is briefly highlighted the history of the creation and development of the scientific activity in the Ukrainian university observatories up today.

Key words: astronomy, observatory, university, museum, equipment

Н. О. Пасічник

ВПЛИВ КАМЕРАЛІСТИКИ НА СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ТА ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ НАУК В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ХІХ СТ.

У статті аналізується вплив камеральної науки на розвиток фінансів і фінансового права як самостійних наукових сфер та особливості викладання камералістики в університетах українських губерній Російської імперії впродовж ХІХ ст.

Ключові слова: фінанси, фінансова наука, політична економія, фінансове право, камеральні науки, меркантилізм

Процес становлення фінансової та фінансово-правової наук в університетах українських губерній Російської імперії впродовж ХІХ ст. був детермінований не тільки зміною соціально-економічної системи і, відповідно, домінуючих фінансових інститутів, але й еволюцією парадигмальних підходів, відображених у працях науковців і практиків фінансової діяльності. З розвитком фінансових інститутів відбувалося напрацювання принципів фінансової політики, генеза фінансової науки і фінансового законодавства. Теорія фінансів у процесі розвитку інтегрувала тисячолітню практику, елементи камералістики, теоретичні розробки різноманітних економічних шкіл (меркантилістів, фізіократів, класичної школи політекономії, марксизму), основи політичних теорій. Прикладними джерелами, які застосовувала, аналізувала, інтерпретувала фінансова наука, стали фінансові статистика й історія. У фінансовій науці інтеграція знань відбулася через синтезування теоретичного і практичного матеріалу різних курсів у єдиній системі. Значний вплив на становлення вітчизняної фінансової та фінансово-правової наук мали положення камералістики – вчення щодо управління державним (казеним) майном.

Першими дослідниками розвитку фінансової науки та її камеральної складової були теоретики і практики фінансової та фінансово-правової думки того часу – І. Горлов, С. Іловайський, В. Лебедев, Ф. Мільгаузен, І. Озеров, М. Рейтерн, І. Тарасов, Г. Тіткін, І. Янжул та ін. Ці вчені дотримувалися погляду, що фінанси є частиною камеральних наук [1, 44]. Означена проблематика досліджується і сучасними науковцями, такими, як В. Андрущенко, К. Бельський, Л. Безгубенко, О. Василик, О. Грачова, О. Козирін, В. Небрат, В. Орлик, В. Пушкарьова, І. Рукавішнікова, В. Хохуляк, О. Ялбулганов та ін. Проте, поза увагою більшості дослідників залишилися питання впливу наукового доробку камералістів (в окремих роботах – поліцейстів) на розвиток фінансів і фінансового права та викладання камералістики в українських університетах Російської імперії.

У ХVІІІ ст. фінансова наука як самостійна галузь знань ще ніде, крім Франції, не виокремилася. Зчатки фінансових знань входили до складу так званих камеральних наук (назва походить від лат. camera – кімната зі склепіннями; за часи франкських королів камерою називалося приміщення, де зберігалося приватне майно голови держави, згодом цим терміном позначали вже установу з управління державним майном [2, 19]). Становленню камеральної науки, яке простежується з ХVІ–ХVІІ ст. в Австрії та Німеччині, сприяла економіч-